

MILAN KUNDERA

BİLMEMEK

ROMAN

Çeviri: AYSEL BORA

14.
BASKI

MILAN KUNDERA
BİLMEMEK

L'Ignorance, Milan Kundera

© 2000, Milan Kundera

© 2001, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları The Wylie Agency (UK) aracılığıyla alınmıştır. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2001

14. basım: Mart 2016, İstanbul

Bu kitabın 14. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak resmi: © iStockphoto.com / Johannes Norpoth

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Arı Matbaası

Davutpaşa Cad. Emintaş Kâzım Dinçol San. Sit. No: 81/39,

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 26699

ISBN 978-975-07-0122-1

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750701221

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

MILAN KUNDERA
BİLMEMEK

ROMAN

Fransızca aslından çeviren

Aysel Bora

Milan Kundera'nın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Ayrılık Valsi, 1988

Gülüşün ve Unutuşun Kitabı, 1988

şaka, 1990

Saptırılmış Vasiyetler, 1994

Jacques ile Efendisi, 1994

Yavaşlık, 1995

Kimlik, 1998

Gölünesi Aşklar, 2002

Ölümsüzlük, 2002

Roman Sanatı, 2002

Perde, 2006

Bir Buluřma, 2010

Kayıtsızlık şenliği, 2015

Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği, 2015

Yaşam Başka Yerde, 2015

MILAN KUNDERA, 1929 yılında Prag'da doğdu. 1967'de yayımlanan ilk romanı *Şaka*, 12 dile çevrildi ve 1968'de Çekoslovak Yazarlar Birliği Ödülü'nü aldı. 1968'deki Rus istilasından sonra işini kaybeden Kundera, politik baskılara dayanamayıp 1975'te Fransa'ya göç etti ve Fransız vatandaşlığına geçti. *Yaşam Başka Yerde* adlı eseri basıldığı yıl Médicis Ödülü'nü kazandı. 1979'da *Gülüşün ve Unutuşun Kitabı* yayımlandığında Çekoslovak Hükümeti kendisine vatandaşlık hakkını geri verdi. Bundan sonra *Gülünesi Aşklar* yayımlandı. *Jacques ile Efen-disi* adlı kitabı İtalya'da Mondello Ödülü'nü kazandı. En çok satan kitabı *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği* sinemaya da uyarlandı. Çağımızın en başarılı düşünsel roman yazarı ve varoluşçuların sonuncusu olarak nitelendirilen Kundera, halen karısıyla birlikte Paris'te yaşıyor.

AYSEL BORA, 1943'te İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdikten sonra *Meydan Larousse* ansiklopedisinin çevirmen kadrosunda görev aldı. Bugüne değin, aralarında Jean-Paul Sartre'in *Aydınlar Üzerine*, Georges Simenon'un *Hollanda'da Bir Ev*, Amin Maalouf'un *Ölümcül Kimlikler*, Nathalie Sarraute'un *Şimdi ve Açınız* adlı yapıtlarının da bulunduğu pek çok kitabı dilimize kazandırdı.

I

“Burada ne işin var?” Sesi ters değildi, ama nazik de sayılmazdı, Sylvie kızmıştı.

“Ya nerede olacaktım?” diye sordu Irena.

“Evinde!”

“Yani, burası artık benim evim değil, onu mu demek istiyorsun?”

Elbette Sylvie onu Fransa’dan kovmak, ona istenmeyen bir yabancı olduğunu düşündürmek istemiyordu: “Ne demek istediğimi biliyorsun!”

“Evet, biliyorum, ama acaba burada bir işim, evim, çocuklarım olduğunu unuttun mu?”

“Dinle, Gustaf’ı tanırım. Ülkene dönmen için her şeyi yapacaktır. Kızlarına gelince; bana maval okuma! Onlar ne zamandır kendi hayatlarını yaşıyorlar zaten! Tanırım, Irena, ülkende olanlar son derece büyüleyici. Böyle durumlarda, işler her zaman yoluna girer.”

“Ama Sylvie! Söz konusu olan sadece iş gibi, ev gibi pratik şeyler değil ki. Ben yirmi yıldan beri burada yaşıyorum. Benim hayatım burada!”

“Ülkende devrim var!” Bunu tartışma kabul etmeyen bir tonda söylüyor. Sonra susuyor. Bu sessizliğiyle Irena’ya, büyük olaylar yaşanırken kaçmak olmaz demek istiyordu.

“Ama ülkeme dönersem, bir daha hiç görüşemeyeceğiz,” dedi Irena, arkadaşını köşeye sıkıştırmak için.

Bu duygusal laflama uzadı gitti. Sylvie'nin sesi sevenlenmişti: “Tatlım, seni görmeye gelirim! Söz, söz!”

Karşılıklı oturmuşlardı; epey önce içtikleri kahvenin boş fincanları hâlâ duruyordu. Irena üzerine eğilip elini sıkıkan Sylvie'nin gözlerindeki duygulu yaşları gördü: “Bu senin büyük dönüşün olacak.” Ve bir kez daha: “Büyük dönüşün...”

Sözcükler tekrarlandıkça öylesine bir güç kazandılar ki, Irena içinin derinliklerinde onları büyük baş harflerle yazılmış olarak gördü: Büyük Dönüş.

Artık itiraz etmedi; birdenbire eski okumalardan, filmlerden, kendi belleğinden ve belki de atalarınınkinden su yüzüne çıkan resimlerle büyüldü: yaşlı annesine kavuşan kayıp oğul; bir zamanlar zalim bir kaderin kendisinden koparıp aldığı sevdiği kadına geri dönen adam; herkesin içinde taşıdığı baba evi; çocukluğun kaybolan adımlarının izlerinin kaldığı yeniden keşfedilen patika; yıllarca dolaştıktan sonra adasını tekrar gören Odysseus; geri dönüş, geri dönüş, geri dönüşün o büyük sihri.

2

Dönüş, Yunancada *nostos* demek. *Algos*, keder anlamına geliyor. Yani nostalji, doyurulamamış dönüş arzusundan kaynaklanan bir keder. Avrupalıların çoğu bu temel kavram için Yunanca kökenli bir sözcük (*nostalgie*, *nostalgia*), sonra kökü kendi ulusal dillerinden gelen başka sözcükler kullanabiliyorlar: İspanyollar *añoranza* diyor; Portekizliler *saudade* diyor. Bu sözcükler her dilde

farklı anlamsal nüansa sahip. Çoğunlukla sadece ülkeye dönüşün olanaksızlığının neden olduğu hüznü belirtiyorlar; sıla hasreti, gurbet acısı. İngilizcedeki *homesickness* ya da Almandadaki *Heimweh*, Hollandacadaki *heimwee*. Ama bu, bu büyük kavramın daraltılması anlamına geliyor. En eski Avrupa dillerinden biri olan İzlandacada iki ayrı terim kullanılıyor: *söknudur*, genel anlamıyla nostalji ve *heimfra*, sıla hasreti. Çekler, Yunancadan alınan *nostalji* sözcüğünün yanı sıra bu kavram için *stesk* diye kendi isimlerini ve kendi fiillerini de kullanıyorlar; Çekçede en dokunaklı aşk cümlesi: *Styska se mi po tobe*: Sana hasretim; yokluğunun acısına dayanamıyorum. İspanyolcadaki *añoranza*, *añorar* (nostalji duymak, özlemek) fiilinden gelir, o da Latince *ignorare* (bilmemek) sözcüğünden türeyen Katalanca *enyorar*'dan. Bu etimolojik aydınlatmanın ışığında, nostalji, bilmemenin acısı olarak ortaya çıkıyor. Uzaktasın ve ben sana ne olduğunu bilmiyorum. Ülkem uzakta ve ben orada neler olduğunu bilmiyorum. Bazı dillerin nostaljiyi kullanmakta sıkıntıları var: Fransızlar nostaljiyi ancak Yunanca kökenli *nostalgie* ismiyle ifade edebilirler ve fiilleri yoktur. Şöyle diyebilirler: *Je m'ennuie de toi* ("Seni özlüyorum") ama *s'ennuyer* (özlemek) sözcüğü zayıftır, soğuktur, her halükârda böylesine ciddi bir duygu için fazla hafif kalır. Almanlar nostaljiyi Yunanca biçimiyle pek nadir kullanırlar ve *Sehnsucht* demeyi tercih ederler: orada bulunmayana duyulan istek; ama *Sehnsucht* asla gerçekleşmemiş olana (yeni bir maceraya) karşı da duyulabilir ve dolayısıyla içinde ille de bir *nostos* düşüncesini barındırmaz; *Sehnsucht*'un içine dönüş saplantısını katabilmek için, yanına bir tümleş eklemek gerekir: *Sehnsucht nach der Vergangenheit, nach der verlorenen Kindheit, nach der ersten Liebe* (geçmişe, kaybolan çocukluğa, ilk aşka özlem).

Nostaljinin kurucu destanı *Odyseia*, Eski Yunan

kültürünün başlarında doğdu. Vurgulayalım: Bütün zamanların en büyük serüvencisi Odysseus, aynı zamanda en büyük gurbetçidir de. Troya savaşına gitti (pek istekli değildi) ve orada on yıl kaldı. Sonra bir an önce doğduğu İthaka'ya dönmek istedi, ama tanrıların entrikaları yüzünden yolu, önce en olağanüstü olaylarla dolup taşan üç yıl, sonra esir düştüğü ve kendisine âşık olup onun adasından gitmesine izin vermeyen Tanrıça Kalypso'nun yanında geçirdiği yedi yıl daha uzadı.

Odyseia'nın beşinci şarkısında Odysseus ona şöyle der: "Ne kadar akıllı da olsa, bilirim senin yanında, haşmetten uzak kalırdı Penelope ve de güzellikten... Ama gene de her gün ettiğim tek dua oraya dönmek, gün doğumunu evimde görmek!" Ve Homeros devam eder: "Odysseus konuşurken güneş battı, alacakaranlık çöktü, birbirlerinin kollarında sevişmek için mağaranın derinliklerindeki kemerin altına döndüler."

Bunun Irena'nın uzun süre yaşadığı, yoksul göçmen hayatıyla kıyaslanabilecek hiçbir yanı yok. Odysseus, Kalypso'nun yanında gerçek bir *dolce vita*, rahat bir hayat, bir zevk hayatı yaşadı. Buna rağmen, yabancı bir diyarda *dolce vita* ile tehlikelerle dolu bir eve dönüş arasında, dönüşü seçti. Bilinmeyenin tutkularla dolu keşfine, bilineni yüceltmeyi tercih edecektir (dönüş). Sonsuzluğa (çünkü macera asla bitmeme iddiasını taşır), sonu tercih edecektir (çünkü dönüş hayatın sınırlılığıyla barışmaktır).

Phaiakialı-denizciler-çarşafılara-sardıkları Odysseus'u uyandırmadan İthaka kıyısında bir zeytin ağacının dibine bırakıp gittiler. Yolculuk böyle bitti. Odysseus bitkindi, uyuyordu. Uyandığında, nerede olduğunu bilmiyordu. Sonra Athena onun gözlerindeki sisi dağıttı ve sevinç sarhoşluğu başladı: Büyük Dönüş'ün sarhoşluğu; bilinenin karşısında kendinden geçiş: yerle gök arasındaki havayı titreten müzik: Çocukluğundan beri tanıdığı koyu, koya

dimdik inen iki tepeyi gördü ve yirmi yıl önceki gibi kaldığından emin olmak için yaşlı zeytin ağacını okşadı.

1950'de, Arnold Schönberg on dört yıldan beri Birleşik Devletler'deyken, Amerikalı bir gazeteci ona sinsice saf birkaç soru sordu: Acaba göçmenlik sanatçıların yaratıcı güçlerinin kaybolmasına neden oluyor mu? Anayurdun kökleriyle beslenmesi durduğu an, sanatçının esin kaynakları da kuruyor mu?

Düşünün! Soykırımından beş yıl sonra! Ve Amerikalı bir gazeteci Schönberg'in gözlerinin önünde en büyük dehşetin yaşandığı o toprak parçasına bağlı kalmayışını bağışlamıyor! Ama yapacak bir şey yok. Homeros nostaljiyi defne dallarından bir taçla onurlandırdı ve böylece duygular arasında manevi bir hiyerarşi koşulunu ortaya koydu. Penelope bunun doruğunu işgal ediyor; Kalypso'nun çok üstünde. Kalypso, ah Kalypso! Sık sık onu düşünürüm. O Odysseus'u sevdi. Yedi yıl boyunca birlikte yaşadılar. Odysseus'un Penelope'nin yatağını ne kadar paylaştığı bilinmiyor ama herhalde o kadar uzun zaman değil. Buna rağmen Penelope'nin acısı yüceltilirken, Kalypso'nun gözyaşlarıyla alay ediliyor.

3

Avrupa yirminci yüzyılına, tıpkı balta darbeleri gibi derin izler bırakan önemli tarihler damgasını vurmuştur. 1914 Birinci Dünya Savaşı, ikincisi, sonra üçüncüsü; en uzununu, 1989'da komünizmin ortadan kalkmasıyla birlikte sona eren Soğuk Savaş. Bütün Avrupa'yı ilgilendiren bu önemli tarihlerin dışında, tek tek ulusların kaderini belirleyen ikinci derecede önemli tarihler de var: 1936

yılı, İspanya'da iç savaş; 1956 yılı, Macaristan'da Rus işgali; 1948 yılı, Yugoslavların Stalin'e karşı ayaklanmaları ve 1991 yılında, hep birden birbirlerini öldürmeye koyulmaları; İskandinavlar, Hollandalılar, İngilizler 1945'ten sonra hiçbir önemli tarih yaşamamanın ayrıcalığından yararlanıyorlar, bu da onların hoş bir şekilde yarım yüzyılı boş geçirmelerini sağladı.

Bu yüzyılda Çeklerin tarihi yirmi sayısının üç defa tekrarından doğan ilginç bir matematiksel güzellikle donanmıştı. Yüzyıllar sonra 1918'de bağımsız bir devlet oldular ve 1938'de onu kaybettiler.

1948'de Moskova'dan ithal komünist devrim, ikinci yirmi yılı terörle başlattı ve bu dönem, 1968'de ülkenin küstahça özgürleşmesi karşısında gazaba gelen Rusların beş yüz bin askerle ülkeyi işgal etmesiyle son buldu.

1969 sonbaharında, işgal güçleri bütün ağırlığıyla ülkeye yerleşti ve 1989 sonbaharında, hiç beklenmedik bir biçimde, o sırada Avrupa'daki bütün komünist rejimlerin yaptığı gibi tatlılıkla, kibarca gitti üçüncü yirmi yıl.

Belli tarihlerin herkesin hayatına bu kadar gözü doymazca saldırması ancak bizim yüzyılımızda yaşandı. Irena'nın Fransa'daki yaşamını anlamak, önce tarihleri analiz etmeden olanaksız. Ellili ve altmışlı yıllarda, komünist ülkelerden gelen göçmenler Fransa'da pek sevilmezdi. Fransızlar o dönemde tek felaket olarak faşizmi görüyorlardı: Hitler, Mussolini, Franco İspanyası, Latin Amerikalı diktatörler.. Ancak altmışlı yılların sonunda ve yetmişli yıllar boyunca adım adım komünizmi de bir felaket olarak kavramaya karar verdiler, her ne kadar daha alt dereceden bir felaket, şöyle diyelim, iki numaralı felaket olarak olsa da. Irena ile kocası o dönemde, 1969'da Fransa'ya iltica ettiler. Ülkelerinin başına gelen felaketin, bir numaralı kötülükle kıyaslandığında yeni

dostlarını etkileyecek kadar kanlı olmadığını çok çabuk anladılar. Dertlerini anlatmak için aşağı yukarı şöyle konuşmayı âdet edindiler:

“Ne kadar korkunç olursa olsun, faşist bir diktatörlük, diktatörüyle birlikte ortadan kalkacaktır, bu yüzden insanlar umutlarını koruyabilirler. Buna karşılık, uçsuz bucaksız Rus uygarlığına yaslanan komünizm, bir Polonya için, bir Macaristan için (Estonya’dan hiç söz etmiyoruz bile!) çıkışı olmayan bir tünel. Diktatörler yıkılabilir. Rusya ebedidir. Geldiğimiz ülkelerin felaketi hiçbir umutlarının olmayışında.”

Düşündüklerini aynen böyle ifade ediyorlardı ve Irena süslemek için o dönemin Çek şairi Jan Skácel’den bir dörtlük de ekliyordu: Şair kendisini kuşatan kederden söz ediyor; bu kederi kaldırıp uzaklara taşımak, kederle bir ev kurmak istiyor, üç yüz yıllığına oraya kapanmak ve üç yüz yıl boyunca kapıyı açmamak, kapıyı kimseye açmamak istiyor!

Üç yüz yıl mı? Skácel bu dizeleri yetmişli yıllarda yazdı ve 1989’da ekim ayında öldü, yani önünde gördüğü üç yüz yıllık kederin birkaç gün içinde dağılmasından sadece bir ay önce: İnsanlar Prag sokaklarını doldurdular ve havaya kaldırdıkları ellerindeki anahtar tomarları yeni zamanların gelişini ilan ediyordu.

Skácel üç yüzyıldan söz ederken yanılmış mıydı? Tabii ki evet. Bütün öngörüler yanılır; bu, insana bahşedilmiş çok nadir kesin bilgilerden biridir. Ama öngörüler gelecek hakkında yanılrsa da, kendilerini dile getirenler hakkında doğruyu söyler, onların şimdiki zamanlarını nasıl yaşadıklarını anlamak için en iyi anahtardır. İlk yirmi yıllık süreleri (1918-1938 arası) dediğim dönem boyunca Çekler, cumhuriyetlerinin önünde bir sonsuzluğun uzandığını düşündüler. Yanılıyorlardı, ama tam da yanıldıkları için, o yılları sanatlarına o günlere kadar hiç

yaşanmamış bir parlaklık katan bir sevinç içinde yaşadılar.

Rus işgalinden sonra, komünizmin yaklaşan sonu hakkında en küçük bir fikirleri dahi olmadığından, yenden bir sonsuzluğun içinde yaşadıklarını hayal ettiler ve onların gücünü emen, cesaretlerini boğan ve bu üçüncü yirmi yılı bu kadar korkak, bu kadar sefil duruma getiren gerçek hayatlarındaki acılar değil, geleceğin boşluğu.

On iki notalık estetiğiyle müzik tarihine geniş ufuklar açtığına inanan Arnold Schönberg, 1921’de onun sayesinde Alman müziğinin (bir Viyanalı olan o “Avusturya” müziği demiyor, “Alman” diyor) egemenliğinin (“zafer”i demiyor, *Vorherrschaft*, “egemenlik” diyor) gelecek yüzyıl için güven altına alındığını açıklıyordu. (Kelimesine dokunmadan aktardım: “Yüzyıl”dan söz ediyordu.) Bu peygamberce sözlerden on beş yıl sonra 1936’da Yahudi olduğu için Almanya’dan sürüldü (*Vorherrschaft*’ını sağlamak istediği o Almanya’dan) ve onunla birlikte on iki nota estetiğine dayalı (anlaşılmaz, seçkin, kozmopolit ve Alman ruhuna düşman bulunduğu için mahkûm edilen) her tür müzik de.

Ne kadar yanıltıcı da olsa, Schönberg’in bu öngörüsü, yıkıcı, kapalı, kozmopolit, bireyci, zor, soyut olduğuna ama “Alman toprağının” (evet, “Alman toprağı” diyordu) derinliklerine kök saldığına inandığı eserlerinin anlamını kavramak isteyen herkes için vazgeçilmezliğini korumuştur. Schönberg, Avrupa’nın büyük müzik tarihine büyüleyici bir son değil, (ben onun eserini böyle anlamaya eğilimliyim) ama göz alabildiğine uzanan parlak bir geleceğe giriş yazdığına inanıyordu.

Çek asıllı yazar Milan Kundera, yalnız edebiyatçı kişiliğiyle değil, uygarlığı, sanatı, insanın varoluş sorunlarını tartışan eserleriyle de çağımızın ände gelen aydınlarından biri oldu.

1968. Prag'da Sovyet tankları. Prag Baharı'nın sonu gelmiştir. Yurtdandan ayrılan pek çok göçmenden biri de Irena'dır. Kocasıyla birlikte Paris'e yerleşen Irena, onun ölümüyle yalnız kalır. Kendine yurt edindiği bu yerde duygularını, özlemlerini anlayacak, "bilecek" kimse yoktur. Yıllar sonra, soğuk savaşın bitimiyle memleketini sık sık ziyaret etmeye başlar. Bu yolculuklarından birinde havaalanında yine eski bir göçmen olan Josef'le karşılaşır. Josef, onun bir türlü kopamadığı ama yabancılaştığı geçmişinden bir sayfadır. Bütünüyle farklı nedenlerle çıktıkları Prag yolculuğu, Irena ile Josef'in yurtsuzluklarına, özlemlerine yeni halkalar ekleyecektir. Milan Kundera'nın en önemli yapıtlarından sayılan *Bilmemek*, hatırlama yalnızlık, yabancılaşma, yurtsuzluk, bellek ve unutuş üzerine bir roman.

Kapak resmi: JOHANNES NORPOTH

ISBN 978-975-07-0122-1

9 789750 701221